

**L'AXIOMA *EXTRA ECCLESIAM
NULLA SALUS*
A LA LLUM DEL VATICÀ II**
**Lliçó inaugural en l'obertura del
curs 2014-1015 del Centre d'Estudis
Teològics i de l'Institut de Ciències
Religioses de Mallorca**

Bartomeu Villalonga Moyà

No hi ha salvació fora de l'Església?

El teòleg Joseph Ratzinger,¹ formulant-se la pregunta, sap que la consciència moderna té la certesa de la misericòrdia divina molt més enllà de l'Església com a estructura jurídica. Però la qüestió sembla estar en el fet que la mateixa Església durant segles ho ha cregut un element essencial de la seva autocomprensió i de la seva mateixa fe.

Pel teòleg alemany el centre de tot no estaria tant en la salvació dels no cristians —possibilitat que està per sobre de tota discussió—, sinó que la centralitat residiria en el fet d'entendre, davant la certesa de la possible salvació de tots, la pretensió incondicional de l'Església i de la seva fe. Aquest és, segons Ratzinger, el punt central de la qüestió. Per això es demana si poden estar en sintonia l'afirmació històrica de l'axioma amb la consciència moderna i si es pot ser fidel a la mateixa fe amb el canvi de les condicions.

¹ «Nessuna salvezza fuori della Chiesa?» És el títol del segon capítol que trobam a l'obra de J. RATZINGER, *Il nuovo popolo di Dio, Questioni ecclesiolgiche*, escrita originàriament el 1969 en alemany, amb el títol *Das neue Volk Gottes Entwürfe zur Ekklesiologie* i traduïda a l'italià per Germano Re el 1971.

1. Origen del principi

Cal començar afirmant que l'expressió *Extra ecclesiam nulla salus* no es pot datar pròpiament fins al segle III, i no apareix com a tal a la Sagrada Escriptura. Els cristians d'aquell temps no tenien la menor intenció de jutjar o condemnar els qui encara no havien entrat a l'Església. Segurament aquesta visió positiva es deu al fet que la fe cristiana es va expandint. Amb total seguretat, la seva gran preocupació són els heretges i cismàtics, en definitiva els qui abandonen l'Església o ensenyen alguna cosa diferent a la fe catòlica.²

1.1. Els inventors de l'axioma:

Serà a mitjan segle III quan la citada fórmula surti a la llum, tant a Orient com a Occident. El primer a parlar-ne a l'escola alexandrina d'Orient serà Orígenes i a Occident, Cebrià de Cartago.

1.1.1. Orígenes

El teòleg alexandrí proposa el nostre principi d'estudi a la tercera de les seves *Homilies* sobre Josué, en concret a l'homilia basada en el capítol segon, que relata la història dels dos espies hebreus a Jericó que es refugien a la casa de la prostituta Rahab. Dirà Orígenes, aplicant la història de l'AT a la vida de l'Església: «Ningú, doncs, es forgi il·lusions, ningú s'enganyi a si mateix. Fora d'aquesta casa, és a dir, fora de l'Església, no se salva ningú. Però si algú en surt, ell mateix és culpable de la seva mort.»²

Per Ratzinger, Orígenes no ha volgut per res desenvolupar una teoria sobre la salvació del món i la perdició dels no cristians; ell intenta fer senzillament una crida a tots aquells que es fan forts sobre l'Antic Testament i creuen que no hi ha necessitat del servei

² Cf. B. SESBOÛÉ, *Fuera de la Iglesia no hay salvación*, 46-49.

de Jesucrist per a la salvació. Si tant es vol, Orígenes cerca una posició de diàleg cristià-jueu i no una reflexió teòrica per establir qui va al cel o a l'infern.³

1.1.2. Cebrià

Mirant a Occident ens trobam el Bisbe de Cartago que segueix les passes de Tertul·lià. Cebrià, afrontant el problema del cisma de Novicià i Felicíssim a la seva obra *De unitate Ecclesiae* i a través d'una gran quantitat d'imatges preses de les Escriptures, subratllarà que ser a l'Església és la condició indispensable per aconseguir la salvació, introduint la polèmica i exhortativa fórmula *extra ecclesiam nulla salus*.⁴

Per J. Ratzinger, el pensament del bisbe de Cartago era defensar la unitat de l'Església davant els diversos singulars bisbes i oposar-se contra tota temptativa de sentir-se autònom. En definitiva, de separar-se de la comunió eclesial fonamentada en el bisbe.

1.2. El pensament de Sant Agustí

Dos són els contextos en els quals el bisbe d'Hipona tracta el problema: la polèmica antidonatista i la disputa sobre la gràcia i la predestinació. Agustí afirmarà que la falta de comunió visible amb l'Església serà la raó per la qual cosa aquests no poden trobar la salvació.⁵ Així exclou els heretges i cismàtics de la possibilitat de pertànyer de manera invisible a l'Església i de poder arribar a la salvació. Oferirà, per tant, poca esperança de salvació a qualsevol que mori en estat de separació de l'Església i menys encara a tots aquells que no accepten la fe cristiana i el baptisme.⁶

3 J. RATZINGER, *Il nuovo popolo di Dio*, 370.

4 Cf. G. CANOBBIO, *Chiesa perché?*, 83-84.

5 Cf. B. SESBOÜÉ, *Fuera de la Iglesia no hay salvación*, 70-72.

6 Cf. F. A. SULLIVAN, *¿Hay salvación fuera de la Iglesia?*, 46-47.

Però no podem oblidar la seva obertura a la salvació de jueus i pagans abans de la vinguda de Crist, utilitzant per a això la concepció d'Església Cos de Crist.⁷ Aquest serà un gran avanç en la idea de la salvació per l'Església que desenvoluparà segles més tard el Vaticà II.

2. Dogmatització de l'axioma teològic

En ple segle V, en una Roma imperial oficialment cristiana, els Pares aplicaran la doctrina de l'axioma a la situació de pagans i jueus culpabilitzant tot aquell que no accepta la fe cristiana. I el motiu és la concepció que el missatge de l'Evangeli ha estat proclamat a tot arreu i tothom ha tengut suficients oportunitats per acceptar-lo.

2.1. Interpretació exclusivista del principi: Fulgenci de Ruspe

Fulgenci de Ruspe,⁸ bisbe, és conegut perquè presenta la ja citada fórmula de la manera més rígida fins al moment coneguda. La fórmula apareix a la seva obra *Sobre la fe o sobre la regla de la veritable fe al diaca Pere*, una espècie de compendi dogmàtic que durant un temps s'atribueix per error a Sant Agustí.⁹ Hi afirma: «De la manera més ferma sostenim, i de cap manera dubtam, que no sols tots els pagans, sinó també els jueus, i tots els heretges i cismàtics que morin fora de l'Església Catòlica aniran al foc etern preparat per al dimoni i els seus àngels (Mt. 25,41).»¹⁰

7 Cf. B. SESBOÛÉ, *Fuera de la Iglesia no hay salvación*, 73.

8 Fulgenci (467-532) fou primer monjo i posteriorment bisbe de Ruspe. És d'origen africà i gran deixeble de Sant Agustí. Les seves obres teològiques lluiten contra l'arrianisme occidental i contra el pelagianisme.

9 Aquesta obra de FULGENCI DE RUSPE apareix publicada amb el nom de *De fide, seu de Regula verae fidei, ad Petrum, liber unus*, a PL 65, 704.

10 «Firmissime tene, et nullatenus dubites, non solum omnes paganos, sed etiam omnes Judeos, et omnes haereticos atque schismaticos, qui extra Ecclesiam catholicam praesentem finiunt vitam, in ignem aeternum ituros, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. XXV, 41)». FULGENCI DE RUSPE, *De fide, seu de Regula verae fidei, ad Petrum, liber unus*, PL 65, 704.

La diferència entre Agustí i el seu gran deixeble Fulgenci és que aquest últim no assumeix el tema de l'Església des d'Abel i així el principi es torna exclusivista amb finalitat de posar en alerta de perill tots aquells que volen abandonar la vertadera fe.¹¹

Pel dominic francès Yves Congar, aquesta és la fórmula més clara i brutal d'entendre el principi, que equival a la condemna de les persones situades no sols espiritualment, sinó també canònicament fora de l'Església Catòlica. La fórmula a partir d'ara sortirà del context originari i es convertirà en principi de raonament.¹²

2.2. L'època medieval: el pensament de Sant Tomàs i el magisteri de l'Edat Mitjana

La gran novetat de l'Edat Mitjana és en el fet que el principi passa de mans de teòlegs a tenir tota una importància magisterial en concilis i en documents pontificis. D'aquesta manera esdevé un ensenyament al qual es dotarà d'autoritat i amb el qual es restringirà el concepte d'Església, que passarà a ser a partir d'ara el d'Església Romana.

Es pot dir que entre els teòlegs medievals va haver-hi un consens. Aquest es basaria en el fet que la voluntat salvífica de Déu és universal, i que Déu no condemna a les penes de l'infern ningú que no sigui culpable de pecat personal greu, entre ells el d'infidelitat. Al qui li falti la fe cristiana i el baptisme, no podrà salvar-se, ja que el seu món és pràcticament cristià. Per això qui no fos cristià, per ells era culpable d'haver-ho rebutjat.

Sant Tomàs apuntarà que Déu no vol que falti res necessari per a la salvació d'aquell que el cerca, afirmant que a qui fa el que li correspon, Déu no li negarà la seva gràcia. Així en el *Comentari a les Sentències* apuntarà la possibilitat d'una ajuda excepcional en

¹¹ Cf. G. CANOBBIO, *Chiesa perché?*, 90-91.

¹² Y. CONGAR, *Santa Iglesia*, 369.

casos extrems per part de Déu, bé mitjançant un predicador de la fe, com en el cas del centurió Corneli (Ac 10, 31-36), o bé per mitjà d'una revelació personal.

Sembla que l'única classe d'infidelitat que no considera culpable és la de la persona que no ha sentit res de res sobre la fe. I considera els pagans i heretges culpables de la seva infidelitat, juntament amb els gentils, així com els musulmans. Per Sant Tomàs, el pecat dels cristians heretges és el més greu de tots, reconeixent, això sí, que la ignorància disminueix la gravetat del pecat d'infidelitat.¹³ Referent al magisteri de l'Edat Mitjana mereix una atenció especial la butlla del papa Bonifaci VIII, escrita el 1302 a causa de la polèmica sorgida entre el papa i el rei de França, Felip IV. S'hi declara i defineix el fet de sotmetre's al Romà Pontífex com a necessari per a la salvació.¹⁴

El Concili de Florència de 1442, en el seu decret sobre l'Església copta, l'anomenada butlla *Cantate Domino*, s'afirma categòricament que la salvació és impossible més enllà de l'Església.¹⁵ S'hi recollirà el més essencial de la fórmula de Fulgenci de Ruspe i es mostrarà molt severa amb els cristians no catòlics, entre els quals es troben els jacobites en procés de reconciliació.¹⁶

2.3 L'època moderna

La fórmula fins ara estudiada, nascuda per a aquells que sentien la temptació d'abandonar la gran Església, ha arribat a afectar tots els que estaven materialment fora de la mateixa Església, fins al punt de reduir-ne el concepte al d'Església Catòlica Romana. Però serà en els segles XVI, XVII i XVIII que es plantegin nous problemes a la qüestió. Principalment dos: un de caràcter

13 Cf. F.A. SULLIVAN, *¿Hay salvación fuera de la Iglesia?*, 67-72.

14 Cf. R. VELASCO, *La Iglesia de Jesús*, 128-145.

15 Cf. N.P. TANNER, *Los concilios de la Iglesia*, 82-84.

16 Cf. B. SESBOÛÉ, *Fuera de la Iglesia no hay salvación*, 98.

geogràfic, amb el descobriment del nou món; i un altre de caràcter filosòfic amb el problema de la gràcia i el jansenisme.

Cinquanta anys després que el Concili de Florència declaràs tots els pagans destinats al foc de l'infern, Colom descobreix Amèrica tirant per terra la presumpció de la mentalitat medieval que el món sencer coneixia l'Evangelí de Jesús.

Com bé apunta el jesuïta nord-americà Francis Sullivan, davant tan nova perspectiva els teòlegs cristians havien de fer-se dues preguntes: com seguir jutjant tots els pagans culpables d'infidelitat, ja que són multitud les persones que fins en aquest moment han viscut sense conèixer l'Evangelí, sense culpa per la seva banda? I la segona, com alhora poder reconciliar la creença en la universalitat de la salvació, amb el fet que tanta gent durant tant de temps no hagi tengut la possibilitat de convertir-se en membre de l'Església i salvar-se?¹⁷

Per esbrinar la resposta a aquestes preguntes cal fer una mirada a la Universitat de Salamanca i de manera especial a Francisco de Vitoria, a Andrés Vega i a Domingo Soto. És comú als tres teòlegs l'ús del tema de la ignorància invencible (innocent), afirmant que no es podia parlar més d'ignorància culpable.

Sense cap dubte l'època moderna es desenvoluparà amb reflexions que posen en discussió les dades donades com a certes en l'àmbit catòlic. La perspectiva del moment cultural emergent proposava abandonar qualsevol pretensió de religió revelada, per assumir una religió natural fonamentada sobre la raó. Per això, apel·lant a la raó o a la natura, tot un pensament filosòfic mirarà la doctrina de l'Església per acabar acusant-la d'inhumanitat: com podia Déu haver deixat fora de la salvació la major part de la humanitat? Quina culpa tenen els xinesos o els africans d'haver nascut lluny

¹⁷ Cf. F.A. SULLIVAN, *¿Hay salvación fuera de la Iglesia?*, 86.

de les vies de comunicació del cristianisme? Aquestes acusacions trobarien els seus màxims exponents en Voltaire i en Rousseau.¹⁸ És important en aquest període la notable contribució de la Companyia de Jesús al desenvolupament del pensament catòlic sobre la salvació de les persones fora de l'Església. Entre ells destaquen Sant Robert Bel-larmino, Francisco Suárez i Juan de Lugo, tots ells professors del Col·legi Romà (avui la Universitat Gregoriana).

En contraposició amb la doctrina ensenyada pels jesuïtes a Roma trobam la Universitat de Lovaina, i en concret el seu professor Miquel Bayo (1513-1580), els quals reaccionen a la possibilitat de salvació sense fe cristiana explícitament defensada pels jesuïtes.

2.4. Segles XIX i XX abans del Concili Vaticà II

En ple segle XIX, Pius IX (1846-1878) afirmarà que no hi ha salvació fora de l'Església Catòlica, i per altra banda, que aquells que són invenciblement ignorants de la seva obligació de pertànyer-hi poden salvar-se. Per tant, per primera vegada en la història de l'Església catòlica, estam davant d'una autoritat papal que ens explica el que significa l'axioma: no hi ha salvació per a aquells que estan culpablement fora de l'Església. Però no es pot llegir invenciblement ignorant com a causa de salvació, sinó com una condició que ha de ser satisfeta per evitar la culpabilitat.¹⁹

Seguint aquesta línia el Concili Vaticà I, en l'esquema de constitució *Pastor aeternus*, titulat *Sobre l'Església de Crist*, inclou un tractat sobre la qüestió de la necessitat de pertànyer a l'Església Catòlica per obtenir-ne la salvació. En ell, aquesta no és per tant una societat que siguem lliures de conèixer o d'ignorar, sinó més aviat absolutament necessària per a la salvació. La seva gran novetat residiria en l'afirmació d'una necessitat de mitjà, és a dir, que

¹⁸ Cf. G. CANOBBIO, *Chiesa perché?*, 113-116.

¹⁹ Cf. F.A. SULLIVAN, *¿Hay salvación fuera de la Iglesia?*, 136-142.

depèn de la mateixa naturalesa del disseny de Déu, i no sols d'una necessitat de precepte. L'afirmació *mitjançant* l'Església és una obertura respecte de l'afirmació categòrica de 'en' l'Església. Així està ordenada a la salvació de tots, fins i tot dels qui no s'hi troben d'una manera visible.²⁰

El segle XX s'iniciarà amb un gran moviment de reflexió teològica en tots els camps: eclesiològic, patristic, litúrgic, així com ecumènic i bíblic. El moviment eclesiològic, animat des de França i al capdavant del qual hi ha el pare Congar, decideix presentar la fórmula no de forma negativa, sinó transformant-la en versió positiva: la salvació *per* l'Església. Aquest moviment començarà a donar una gran importància a la teologia del Cos místic de Crist, per diferenciar-la de l'Església considerada *societas perfecta*.

En aquesta línia la *Mystici Corporis* de Pius XII (1943) afirmarà que els qui no poden ser considerats membres de l'Església estan ordenats ("ordinantur") a ella, és a dir, no es troben purament i simplement fora, sinó en relació amb ella.²¹

3. El principi *extra ecclesiam nulla salus* en el Concili Vaticà II

Després del cas desagradable del jesuïta Fenney i alguns professors del Boston College, excomunicats per defensar la inexistència de la salvació fora de l'Església catòlica acusant d'heretgia qui digués el contrari, arribam al Concili Vaticà II. Hem de començar afirmant que no hi apareix l'axioma com a tal i es pot dir que va ser voluntat explícita dels Pares no utilitzar aquesta fórmula.

Per això, si es vol extreure el missatge del Concili sobre aquest tema, hem de fixar-nos principalment en el que s'hi afirma sobre la voluntat salvífica universal i eficaç de Déu i alhora el paper

20 Cf. B. SESBOÛÉ, *Fuera de la Iglesia no hay salvación*, 184.

21 Cf. B. SESBOÛÉ, *Fuera de la Iglesia no hay salvación*, 214-215.

que juga en això l'Església, forjant el concepte d'Església com a sacrament, signe i instrument de salvació.

3.1. Textos en els quals es manifesta la voluntat salvífica universal i eficaç de Déu

Són diversos els passatges del Concili Vaticà II en els quals l'Església Catòlica afirma la realitat d'una voluntat salvífica universal i eficaç de Déu més enllà dels límits visibles de la mateixa Església Catòlica. Aquesta idea es troba principalment en la *Lumen gentium*, en la *Gaudium et Spes* i en el decret *Ad gentes*. En el núm. 13 de LG, que parla de la universalitat o catolicitat de l'únic Poble de Déu, ens trobam amb l'afirmació que tots els homes estan cridats a formar part d'aquest nou Poble de Déu.

I en el núm. 16, després de parlar dels diversos graus de pertinença a aquest Poble de Déu, a partir de cercles concèntrics, es veu la possibilitat real de salvació eterna per a tots. Però no sense oblidar que la pertinença a la comunitat no és un privilegi, sinó més aviat una responsabilitat que no tenen aquells que sense conèixer l'Evangeli viuen sota l'influx de la gràcia.

A la Constitució pastoral de l'Església, núm. 22, és on segurament es troba de manera més clarament formulada la voluntat salvífica de Déu. El gran ensenyament d'aquest número es basarà a afirmar que la gràcia salvífica arriba als qui no són tocats directament pel ministeri de l'Església en una acció només duita a terme per Déu i en formes només per Ell conegudes.

3.2. Textos que presenten el paper de l'Església en la salvació, forjant el seu concepte com a sacrament, signe i instrument de salvació

Al mateix temps, el Concili reafirmarà la necessitat de l'Església, col·locant-la dins d'una nova visió eclesiològica. I aquesta es basarà

en el fet de descriure-la amb la paraula *sacramentum*, aplicant-la per primera vegada a una realitat no litúrgicoritual. És important remarcar que aquesta definició se li ha d'aplicar en sentit impropí, ja que l'Església no és un vuitè sacrament. Sacrament primordial és només Jesucrist, mentre que l'Església és sacrament només en Crist, és a dir, és signe perquè envia més enllà de si mateixa, a Jesucrist, i és instrument en les mans del Senyor.

L'Església és en Crist *veluti sacramentum*, és a dir, com si fos un sacrament, en el qual ella és l'element visible del Senyor glorificat, el signe i l'instrument que manifesta i actua la salvació de Crist. Pel professor de la Gregoriana Dario Vitali, l'Església és el fruit de la salvació completa de Crist, i alhora l'instrument d'aquesta salvació. Així l'Església no pot ser signe sense ser també instrument de la salvació que ha rebut de Crist.²²

Esment especial mereix el núm.14 de LG, ja que s'hi parla de la necessitat de l'Església per a la salvació. Es podria dir que l'Església és presentada com a necessitat de mitjà, però aquest és conseqüència d'una institució positiva i no objecte d'una obligació. En virtut d'aquesta necessitat se segueix que els qui es neguen conscientment i voluntàriament a entrar dins l'Església Catòlica o a romandre-hi es posen fora de tota possibilitat de salvació.²³

3.3 El Vaticà II i la salvació dels cristians no catòlics i el paper de l'Església en la salvació dels no cristians

Immediatament sorgeix la pregunta: com pot l'Església ser un sacrament universal de salvació si hi ha molta gent que no en té ni en tindrà mai coneixement? Es podria respondre a la pregunta sostenint que l'Església és signe visible d'aquesta acció de gràcia que l'Esperit Sant està fent en els cors humans en una forma només per Déu coneguda (GS 22).

22 Cf. D. VITALI, *Lumen Gentium, storia/commento/recezione*, 40.

23 Cf. S. PIÉ-NINOT, *Eclesiologia*, 186.

Aquesta Església pelegrina és necessària a la salvació perquè només Crist, present entre nosaltres en el seu Cos que és l'Església, és el mediador i el camí a la salvació, amb els elements constitutius de l'Església, el baptisme i la fe. Per tant, referent al motiu de la necessitat de l'Església per a la salvació, no estariem parlant només d'un precepte de Crist, sinó també d'una unió que existiria entre Ell i l'Església.²⁴

Si abans del Vaticà II es deia que ningú no podria salvar-se sense almenys el desig de pertànyer a l'Església Catòlica, es pot dir que en cap document del Vaticà II no apareix la necessitat del *votum* de pertànyer a l'Església d'aquells que no són catòlics, reservant-lo únicament i exclusivament per als catecúmens. Això significa que el Vaticà II ha volgut abandonar la solució tradicional del *in voto* en relació amb el problema de la salvació d'aquells que estan fora de l'Església catòlica? Per als cristians no catòlics sí, ja que pel baptisme hi són incorporats, encara que no de manera total; però no l'ha volguda abandonar per a aquells que no són cristians. A LG 16 parlarà dels qui encara no han rebut l'Evangelí, i afirmarà que «s'ordenen al Poble de Déu, és a dir, l'Església, de diverses maneres». Ordenats en forma descendent, des d'aquells el coneixement de Déu dels quals està més proper a la fe cristiana, fins a aquells que encara no han arribat a un coneixement explícit de Déu. I el motiu del seu ordenament és ser tots receptors de la gràcia salvadora de Déu, afirmant així la seva relació amb l'Església.

És doctrina del Vaticà II que només a l'Església Catòlica es troben en la seva plenitud els mitjans de salvació. Qualsevulla que siguin els elements de santificació i de veritat que estiguin presents i operatius en altres Esglésies cristianes, deriven històricament de l'única Església de Crist que subsisteix (*subsistit in*) en la Catòlica. Pel que fa a la llibertat religiosa, a la Declaració *Dignitatis Humanae*, el Vaticà II ha reafirmat la doctrina segons la qual no

24 Cf. G. CANOBBIO, *Chiesa perché?*, 136-137.

s'afirma que les religions puguin ser vistes com a vies de salvació, sinó que més aviat alguns elements d'aquestes religions poden ser mediació de la gràcia, considerats com a *preparatio evangelica*. A partir d'aquí Ratzinger manifesta que la possibilitat de salvació fora dels termes visibles de l'Església no pot ser negada. Però afegeix que aquesta possibilitat de salvació no és mai posada en relació directa amb les altres religions com a tals perquè així apareguin com a vies substitutives de salvació. Perquè no són les altres religions vies de salvació, sinó que aquestes vies són la gràcia anunciada a tots.

L'arquebisbe Bruno Forte, seguint la línia del Concili, ha manifestat que ja no es pot optar per un *crístocentrisme exclusiu*, segons el qual cap religió excepte el cristianisme pot oferir la salvació, com defensava K. Barth; ni per un *teocentrisme pluralista*, segons el qual les religions són respostes humanes a l'únic misteri diví, on es reconeix Jesús com el Crist però es rebutja acceptar que el Verb estigui en ell, buidant així el valor de l'única mediació de Jesucrist i de l'Església com a sacrament de salvació. En aquest cas de teocentrisme pluralista, Crist seria la categoria salvífica universal, però la revelació cristiana només n'oferiria un exemple més. Un dels autors més destacats d'aquesta línia seria Jacques Dupuis.

Però la línia ensenyada pel Concili (LG 16 i GS 22), segons l'arquebisbe Bruno Forte, és la d'un *crístocentrisme inclusiu*, el qual manté la ferma necessitat de Crist i de la seva mediació, alhora que pren de debò la possibilitat universal de salvació per als qui no estan vinculats visiblement amb l'Església.²⁵

25 Aquestes idees estan extretes de la lliçó magistral de l'arquebisbe de la diòcesi de Chieti-Vasto, Bruno Forte, que duu per títol «Parlar de Déu en el veïnatge universal. La teologia entre la postmodernitat, revers de la història i trobament de les religions», i pronunciada amb motiu de la celebració del 40è aniversari de la Facultat de Teologia de Catalunya (1968-2008). Posteriorment aquesta fou editada a la revista *Diàlegs*, Vol. 11 núm. 42 (2008), 53-70.

Però no podem deixar d'assenyalar el document de la Comissió Teològica Internacional de 1996 *El cristianisme i les religions*. S'hi afirma que la qüestió primària ja no és avui si els homes poden aconseguir la salvació encara que no pertanyin a l'Església Catòlica visible, ja que aquesta possibilitat és considerada com a teològicament certa, sinó si es pot parlar encara de la necessitat de l'Església per a la salvació i sobre la compatibilitat d'aquest principi amb la voluntat salvífica universal de Déu (núm. 62-63). La Comissió, en el document, defensarà que el Concili Vaticà II fa seva la frase *Extra Ecclesiam nulla salus*, però que amb aquesta es dirigeix explícitament als catòlics, limitant-ne la validesa a aquells que coneixen la necessitat de l'Església per a la salvació (núm. 67).

Finalment el document vol mostrar el famós axioma teològic en tot el seu sentit original, que no és altre que exhortar a la fidelitat els membres de l'Església, integrant la frase en la més general *Extra Christum nulla salus*, que ja no es troba en contradicció amb la crida de tots els homes a la salvació (núm. 70).

4. El Déu de Jesús vol la salvació de tots

D'allò que hem dit fins ara es pot concloure que el Concili Vaticà II, en els seus diferents documents, ha manifestat principalment dues coses:

a) Jesucrist és el salvador universal: és el mediador i el redemptor de tots (GS 45), subratllant la inexistència d'economies salvífiques diverses per als qui creuen en Jesús i per als qui no creuen en ell.

b) L'Església com a sagrament universal de salvació: determinant així la relació específica de l'Església amb l'actuació salvífica de Déu cap al món.

Seguint aquests punts, l'encíclica *Redemptoris missio* del papa Joan Pau II, de 1990, ens recorda sense cap dubte la universalitat de la salvació, segura ja en la Sagrada Escriptura, i el deure de recordar aquesta veritat en la consciència de l'Església.²⁶ Però la possibilitat i àdhuc el deure d'esperar per a tots no pot confondre's, recorda Mons. Ladària, amb la doctrina de l'*apocatàstasi*, ja que la possibilitat de perdició, sobretot per a un mateix, està sempre davant nosaltres. Com bé apunta en el seu llibre *Jesucristo, salvación de todos*, l'*apocatàstasi* resulta incomprendible amb el missatge cristià de la salvació simplement perquè el desvirtua, el priva de contingut i de significat. Perquè convertiria en un automatisme el que no pot ser sinó resposta lliure en l'amor a l'amor de Déu, que ens ofereix en Crist i en el seu Esperit la participació en la seva mateixa vida.²⁷

Per la seva banda Ruiz de la Peña, en el seu llibre *La pascua de la creación*, afirmarà el manteniment de la possibilitat de perdició eterna com l'única garantia de la veritat de la salvació que se'ns ofereix, que no és una altra que l'amor de Déu. I l'amor no pot ser mai forçat, ja que és necessàriament llibertat.

El Concili Vaticà II, segons que apunta el professor Salvador Pié-Ninot, és qui recupera l'axioma amb una formulació positiva quan afirma que aquesta Església pelegrina és necessària a la salvació (LG 14) i que és sagrament universal de la salvació (LG 48, GS 45, AG 1). No sense recordar que tots els homes estan convidats al poble de Déu, pertanyent-hi de diverses maneres (LG 13), i aconseguint la salvació els qui sense culpa no coneixen l'Evangeli però cerquen Déu amb cor sincer (LG 16).²⁸ Per Mn. Pié aquesta doctrina es fonamenta en el fet que Crist va morir per tots els homes, i per tant foren objectivament redimits, i amb l'enviament del seu Esperit ha cridat i dirigit a tots al seu Regne. De fet, tota

²⁶ Rm 5, 6, 10.

²⁷ Cf. L. F. LADARIA, *Jesucristo, salvación de todos*, 157-158.

²⁸ Cf. S. PIÉ-NINOT, *Eclesiología*, 186.

gràcia, en qualsevol lloc on es concedeixi, té un caire comunitari i es refereix a l'Església.²⁹ I només per mitjà de l'Església Catòlica, que és auxili general de salvació, pot aconseguir-se la plenitud total dels mitjans de salvació (UR 3).³⁰ Així l'afirmació de l'Església entesa com a sagrament universal de salvació reformularia de manera positiva el clàssic axioma, manifestant el caràcter veritablement universal de la salvació de Crist ofert per l'Església a la humanitat sencera, ja que una funció de signe i instrument (sagrament) per a la unió de tots els homes amb Déu, impedeix que es pugui veure en l'Església un obstacle per a aquells que no s'hi han incorporat.

En relació amb el concepte d'Església-sagrament, que expressa la doble dimensió de l'Església, humana i divina, visible i invisible, hem d'apuntar que la salvació oferta per Déu a través de Jesucrist en l'Esperit es dona en el signe i instrument concret i històric que és l'Església. I per poder ser aquesta la salvació de tots, apunta el professor Ratzinger, no és necessari que l'Església s'identifiqui també externament amb tots. La seva essència «està radicada en Crist i per això consisteix a ser la formació dels pocs, a través dels qui Déu vol salvar-ne molts. L'Església no és tot, però existeix per a tots».³¹

Per Ratzinger la idea triada per Déu per a unir la salvació de tots, fins i tot d'aquells que no coneixen Crist, amb la funció de l'Església, quedaria ben expressada en el concepte de substitució/representació.³² Segons ell, per poder ser salvació de tots, l'Església no necessita comprendre a tots exactament, sinó que la seva essència consisteix a representar..., el ramat dels pocs, mitjançant els quals vol Déu salvar els molts. És veritat que el seu ministeri no és realitzat per tots, però sí que ho és a favor

29 S. PIÉ-NINOT, *Eclesiologia*, 186.

30 Cf. S. PIÉ-NINOT, *Eclesiologia*, 186.

31 J. RATZINGER, *Il nuovo popolo di Dio*, 387.

32 Cf. J. RATZINGER, «Sustitución/Representación», a H. FRIES, *Conceptos fundamentales de la Teología IV*, 292-303.

de tots.³³ Apuntem que aquest concepte del do de substitució de l'Església no té res a veure amb la doctrina de l'apocatàstasi, en la qual desapareixen la responsabilitat de l'individu i la possibilitat de pecat i de condemnaió.

5. Possibles problemes oberts

Repensar la salvació i la funció de l'Església en aquesta amb el diàleg interreligiós, implica trobar-se amb dos problemes: el de la veritat i el del diàleg.

a. El problema de la veritat

L'evangelista Joan, en referència a les paraules de Jesús «jo som el camí, la veritat i la vida», apuntarà que la veritat és Déu, que la veritat és Jesucrist en tant que Ell, l'home Jesús, és per a nosaltres la plenitud de la revelació. En aquesta comunió històrica amb nosaltres, la veritat revelada, assumint una connotació concreta i històrica i fins i tot contingent, és una veritat realitzada en Jesús no reductible a només una dada intel·lectual, sinó que és una veritat escoltada i creguda, aprofundida i ensenyada, comunicada i testimoniada.³⁴

Per tant, l'Església no pot renunciar a aquest ampli i laboriós servei a la veritat. En aquesta òptica s'ha d'afrontar la qüestió de les religions no cristianes, ja que en la seva intel·ligència, segons el teòleg italià Gianni Colzani, la veritable comprensió no estaria en la concepció que uneix la veritat a la subjectivitat de la persona i al món de la seva interioritat; més aviat consistiria a assumir que en Crist trobam l'autèntica veritat del pensament i del comportament humà.³⁵ Com apunta la GS 22: «El misteri de l'home només s'esclareix en el misteri del Verb encarnat... Crist,

33 Cf. J. RATZINGER, «Sustitución/Representación», a H. FRIES, *Conceptos fundamentales de la Teología IV*, 302.

34 Cf. G. COLZANI, «Gesù Cristo Salvatore di tutti. Punti fermi. Problema aperti», a E. COMBI, *Salvezza universale e salvezza in Cristo*, 154.

35 Ibid.

el nou Adam, en la mateixa revelació del misteri del Pare i del seu amor, manifesta plenament l'home al mateix home i li descobreix la sublimitat de la seva vocació.»

b. El problema del diàleg: amb el món i les altres religions
Pau VI a la seva encíclica *Ecclesiam suam* tracta el tema del problema del diàleg. Cal remarcar que el text llatí de l'encíclica no parla de *dialogus*, sinó més aviat de *colloquium* entre l'Església i el món modern. D'aquesta manera el diàleg estaria concebut en el pensament del Papa com un mètode per dur a terme la missió apostòlica, en definitiva un mitjà de comunicació espiritual.³⁶

En parlar de diàleg, apunta el teòleg italià Gianni Colzani, no s'estaria parlant en el sentit del diàleg socràtic, és a dir, d'aquell que consisteix a fer emergir majèuticament de la persona això que ja hi ha en ella. El diàleg que més aviat interessa no es tractaria d'un simple intercanvi d'opinions o punts de vista, sinó més aviat d'un diàleg salvífic, al qual l'Església aportaria la veritat de la redempció que Déu va realitzar en Jesús.³⁷

CONCLUSIÓ

Per entendre bé l'axioma teològic en relació amb la salvació d'aquells que estan fora de l'Església, no podem oblidar una premissa fonamental ensenyada per la declaració *Mysterium Ecclesiae*³⁸ (1973). La Congregació per a la Doctrina de la fe hi exposa la doctrina catòlica sobre l'Església per defensar-la d'alguns errors, assenyalant que una veritat dogmàtica expressada en un primer moment de manera incompleta, encara que no errònia, més endavant, en un context més ampli de la fe i dels coneixements humans, pot arribar a ser expressada de manera més plena i

perfecta, no sense oblidar que les veritats que l'Església ensenya

36 Cf. J. DUPUIS, *Jesucristo al encuentro de las religiones*, 292.

37 *Ibid.*, 155-156. De la mateixa manera en els dos paràgrafs successius següents.

38 Cf. CONGREGACIÓN PARA LA DOCTRINA DE LA FE, *Mysterium Ecclesiae*, 6.

de manera efectiva amb les seves fórmules dogmàtiques poden ser expressades pel Magisteri amb termes que continguin petjades de les concepcions de l'època.

I apunt això perquè crec que Déu ha assignat a l'Església un paper necessari en l'economia divina de la salvació, i d'aquesta, Crist n'és l'únic mediador, i el seu cos, l'Església, té un paper necessari en la salvació de la humanitat. Però durant la major part de la història de l'Església aquesta veritat ha estat expressada de manera negativa i reduccionista mitjançant la fórmula *extra ecclesiam nulla salus*. Amb aquesta formulació s'han arribat a fixar categories de persones que, per estar fora de l'Església, eren considerades excloses de la salvació i destinades a la condemnaió eterna.

Creo que l'axioma *Extra ecclesiam nulla salus* i totes les seves interpretacions són una manera per la qual els cristians de tots els temps han expressat la seva creença que Déu ha donat a la seva Església un paper necessari en el seu pla de salvar el món. I possiblement amb l'aportació del Concili Vaticà II l'Església ha trobat una manera més plena i perfecta d'expressar aquesta veritat de fe. Comprendent que el salvador és Crist i que l'Església és salvada i no salvadora, podem afirmar que només per la virtut de Crist i de l'Esperit, l'Església exercita una funció en el designi diví. Una funció que, essent de signe i instrument (sagrament) per a la unió de tots els homes amb Déu, impedeix que es pugui veure en l'Església un obstacle per a aquells que encara no s'hi han incorporat.

En definitiva, si no existís l'Església no es duria a terme el projecte de Déu, que consisteix a reunir tots els homes a l'únic poble de Déu amb la finalitat que tots puguin dirigir-se a Ell i anomenar-lo Pare (cf. AG 7).

I com recorda l'arquebisbe Ladària, en Crist i només en Ell tenim la salvació, la redempció dels nostres pecats.